

**ANADOLU, TATAR (KAZAN) VE BAŞKURT TÜRKLERİNİN
MASALLARINDA
İNSAN YEME (YAMYAMLIK) MOTİFİ**

***THE MOTIF OF ANTHROPOPHAGY (CANNIBALISM) IN THE TALES OF
ANATOLIAN, TATARIAN (KAZAN) AND BASHKIRT TURKS***

**МОТИВЫ ЛЮДОЕДСТВА В СКАЗКАХ АНАТОЛИИ, ТАТАР (КАЗАНЬ) И У
БАШКИРСКИХ ТУРКОВ**

Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR*

ÖZET

Açlık, dinî-sihri veya tıbbî sebeplerden ortaya çıktığı ifade edilen insan yeme, mit, masal, efsane, destan, inanış vb. halk bilimi ürünlerinde de bulunmaktadır.

Masallar, bu konuyla ilgili motiflerin sıklıkla kullanıldığı halk anlatılarından. İnsan, dev, cadı vb. tarafından gerçekleştirilen insan yeme eylemiyle ilgili motifler, S. Thompson'un Motif Index of Folk-Literature adlı katalogunda çoğunlukla "G. Devler" başlığı altındadır. Fakat eserdeki diğer başlıklarda da yamyamlıkla alakalı motiflere rastlamak mümkündür.

Bu makalede, ilk olarak insan yeme ve Türk halk biliminde insan yemeyle ilgili unsurlar hakkında bilgi verilecektir. Daha Thompson'un Motif Index of Folk-Literature adlı katalogu dikkate alınarak Türkiye, Başkurdistan ve Tataristan'da yayımlanan bazı masallarda insan yeme ve buna bağlı motifler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Masal, insan yeme, motif, Anadolu, Kazan Tatarları, Başkurt Türkleri

ABSTRACT

Hunger, anthropophagy which is expressed that it emerged because of magic-religious and medical reasons, myth, tale, legend, epos, belief, etc. appear in the outcomes of folklore.

Tales are folk narratives in which motifs on the subject are generally used. Motifs about the act of anthropophagy executed by human beings, ogres, witch, etc. are usually under the title of G. Ogres in S. Thompson's catalogue "Motif Index of Folk Literature". However, it is possible to come across with motifs about cannibalism under other titles as well.

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-
Erzurum/TÜRKİYE

In this article, facts about anthropophagy in Turkish Folklore will be primarily touched upon. After that, taking Thompson’s catalogue “Motif Index of Folk-Literature” into consideration, anthropophagy and related motifs will be determined in some tales compiled from Turkey, Bashkortostan and Tartary.

Key Words: Folk tales, anthropophagy (cannibalism), motif, Anatolian Turks, Kazan Tatarian, Bashkurt Turks

РЕЗЮМЕ

Человек может голодать по религиозным или медицинским мотивам, при этом происходит выражение человеческих чувств по отношению к еде, как к магии, как к продукту народного творчества. Мотивы голодания очень часто объясняются в народных сказках, легендах, сагах, убеждениях, мифах и др.

В некоторых сказках Турции, Башкирии и Татарстана описываются мотивы поедания людьми, великанами, ведьмами друг друга и слабых людей. Это явление также доказывается и берется за внимание в каталоге Томсона под названием *Motif Index of Folk-Literature*.

Ключевые Слова: Сказка, людоедство, мотив, Анадолу, Казанские татары, Башкирские турки.

Giriş

İnsan yeme (yamyamlık) (cannibalism/anthropophagy) antropoloji, sosyoloji, din vb. alanlarda ciddi çalışmalara ve tartışmalara kaynaklık eden konulardan biridir. Kelime Türkçe Sözlük’te (2005) “1. *Yamyam olma durumu veya yamyamca davranış.* 2. *sos. Açlık ve yiyecek yokluğu yüzünden daha çok din, tapınma ve büyü vb. amaçlarla insan eti yeme.*” olarak tarif edilmiştir.

“*Antropolojide yamyamlık/insan yeme medenileşen toplumda yaygın bir korkudur.*” (Macculloch 1910: 194). Encyclopedia Britannica’da ise yamyamlığın insanlığın ilk döneminde birçok yerde bulunan yaygın bir gelenek olduğu söylenmektedir (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/92701/cannibalism27.02.2010>). W. Arens ise antropologların konu üzerinde yaptığı çalışmaları sıraladıktan sonra yamyamlığın herhangi bir toplumda çok yaygın bir gelenek olmadığını, söylentiler, şüpheler ve korkuların ilk elden kaynaklarla doğrulanmadığını iddia eder (1979: 21). Ayrıca Arens, terimin on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıktığını, antropologların konuya “biz (medenî davranış)” ve “onlar (vahşinin temel doğası)” açısından yaklaştıklarını da belirtir (1979: 182-183).

Araştırmacılara göre insan yemenin çeşitli sebepleri vardır. Macculloch ilkel topluluklarda animizm ve totemizm, tıbbî, sihrî, dinî veya yiyeceğin olmaması gibi gerekçelerle insan eti yemenin söz konusu olduğundan bahseder (1910: 196-206). Arens ise Dole’in eserinden naklen yamyamlığın kabile dışı veya içinden bir kişinin yenmesi ile kişinin kendini yemesi şeklinde olabileceğini, ayrıca yiyecek eksikliği, ritüel ve büyüsel veya yaşamsal sebeplere de dayanabileceğini belirtir (1979: 17-18).

Yamyamlıkla ilgili unsurlar halk edebiyatı metinlerinde de mevcuttur. Bunlarda doğüstü özelliklere sahip varlıklar ve şeytanlar ile insan şeklinde olmasına rağmen sıra dışı unsurlar taşıyan kişilerin insan yemeyle bağlantılı hikâyeleri anlatılmaktadır. Mesela Yunan mitolojisinde konu çokça işlenmiştir. Kronos’un kendini tahttan indireceklerini düşündüğü için çocuklarını yutması, ilah ve baba olan Kronos’un evlatlarına gösterdiği *zulmün* bir örneğidir (Graves 2004: 42-43). Yine bu mitolojide Odysseus ve arkadaşları, Kyklop’ların

yaşadıkları adaya düşerler. Burada mağarada yaşayan, keçi besleyen ve *insan yeme* özelliğiyle bilinen Polyphemos adlı olağanüstü varlıkla karşılaşır. Polyphemos birkaç arkadaşlarını yedikten sonra geride kalanlar hileyle canlarını kurtarırlar (Can 1994: 336-340; Graves 2004: 886-887). İnsan yemenin bu mitolojideki bir diğer örneğini, Thyestes ile kardeşi Atreus arasındaki iktidar mücadelesinde bulmak mümkündür. Thyestes kardeşinin eşini kendisine metres edinir ve ondan çocukları olur, *intikam* ateşiyle yanan Atreus ise ona barışma bahanesiyle çocuklarının etiyle bir ziyafet hazırlar, çocuklarını görmek istediğinde ise onların kemiklerini kardeşine getirir (Can 1994:495).

Hansel ve Gratel, Uyuyan Güzel, Jack ve Fasülye Ağacı gibi masallar da insan yemeyle ilgili motiflerin görüldüğü başka örneklerdir (da Silva 2008: 157).

Türk halk anlatılarında da insan yeme, *anormal zulüm*, *intikam veya beslenme alışkanlığı*... gerekçeleriyle ortaya çıkabilmektedir. Destanlarda yalmavuz, tepegöz vb. varlıkların insanlara zarar vermesi ve kahramanın bu varlıklardan neslini kurtarması söz konusudur.

Bu makalede ilk olarak Türk halk anlatılarında insan yemeyle ilgili unsurlar hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra S. Thompson'un Motif Index of Folk-Literature adlı katalogu dikkate alınarak Türkiye, Tataristan ve Başkurdistan'daki olağanüstü masallarda insan yeme ve buna bağlı motifler tespit edilmeye, insan yiyen varlıkların karakter özellikleri ve yaşadıkları yerler hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada motifler, Motif Index kapsamında ele alınmış, yamyamlık, insan veya olağanüstü varlığın bu fiili işlemesi olarak kabul edilmiştir. Hayvanların insanı yemesi bu incelemeye dâhil edilmemiştir. Ayrıca insan yemeyi makale boyutunda sınırlama düşüncesiyle Türkiye'de masallar üzerine hazırlanan ilk beş doktora tezi ile Başkurdistan'da Başkort Halık İcadı ve Tataristan'da ise Tatar Halık İcadı adıyla yayımlanan serilere ait Masallar başlıklı ciltleri taranmıştır. Metinlerin alfabetik listesi ve alındıkları eserler kaynakçada mevcuttur.

A. Türk Halk Anlatılarında İnsan Yeme

Türk halk anlatılarında insan yeme ve buna bağlı motiflerle karşılaşmak mümkündür. Özellikle destanlar bu motifin sıklıkla karşılaştığı metinlerdir. Onlarda insan yeme – bazen kanını içme- olağanüstü varlıklar için alışlagelen bir davranıştır. İnsanlarda ise bu, ya *anormal zulmün* bir örneğidir ya da *intikam alma* duygusuyla yapılmaktadır.

Dede Korkut Kitabında insan yemeyle ilgili iki hikâye dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Salur Kazanun İvi Yağmalanmış Boy'dur. *Anormal zulmün* bir örneği olarak Burla Hatun'a insan (oğlunun) eti yedirilmek istenir. Olay şöyledir: Kazan Bey ile diğer Oğuz beyleri ava gittiklerinde Şöklü Melik bunu haber alır, adamlarıyla Kazan Bey'in ordasına gider, evini, mallarını yağmalar, Uruz Beyi, Burla Hatun'u ve kırk kızı tutsak eder. Şöklü Melik ile adamları Kazan'ı aşağılamak için Burla Hatun'a sakilik yaptırmak isterler. Fakat kırk kız da "biz Burla Hatunuz" diyince kızlardan hangisinin Burla Hatun olduğunu tespit edemezler. Bu yüzden Uruz'un etinden kavurma yaptırarak kızların hepsine yedirmeye, oğlunun etini yemeyeceğini düşündükleri Burla Hatun'u bu yolla tespit etmeye karar verirler. Oysa Uruz anasına etinden önce kendisinin yemesini tavsiye ederek Burla Hatun'un tanınmasına engel olmak istemiştir. Şöklü Melik isteğini gerçekleştirmeden Kazan Bey ile diğer Oğuz beyleri gelir, kâfirleri dağıtır ve tutsakları kurtarırlar (Ergin 1997: 95-115).

Eserdeki diğer yamyamlık örneği ise yukarıdaki gibi sadece düşüncede kalmamıştır. Basat'ın Depegöz'i Öldürdüğü Boy'da bir anlık zaafına yenilen çobanın peri kızıyla münasebetinden doğan, tek gözlü, kendisini beslemeye gelen dadıların ilk olarak sütünü,

ikincisinde kanını, üçüncüsünde ise canını alan, büyüünce obadaki çocukların burunlarını ve kulaklarını yiyen, derisine annesinin verdiği yüzük sayesinde ok-kılıç işlemeyen Tepegöz, Oğuz'da “*çoban, çoluk çocuk ve adam*” bırakmayıp yer. Dede Korkut Tepegöz'le anlaşmaya gittiğinde ise yemek için günde *iki adam* ve beş yüz koyun ister. Basat onu öldürünceye kadar günde iki adam yemeye devam eder (Ergin 1997: 206-215).

Başkurt Türklerine ait Ural Batır destanında ise ejderha-yılanlar insan yiyerek yeni başlara sahip olmaktadır ve ancak yenilen kişiler, bu başlar Ural tarafından kesildiğinde özgürlüklerine kavuşurlar (Atnur 1996: 141-145). Bu ejderha-yılanlardan biri olan Zerkum, Güneş ile Samrav padişahın kızı olan Homay'la evlenmek için eski Türklerin totem hayvanı maralı (geyiği) yiyerek insan şekline girmek ister ve Ural'a babası Kehkeke'nin sırlarını açıklar (Atnur 1996: 132-139). Bu destanda ejderha-yılanların insan veya maral yemeleri, yenilen varlığın gücünden faydalanma anlamına gelmekte ve ritüel nitelik taşımaktadır.

Efsanelerde de insan yemeye ilgili motifler bulunmaktadır. Bu halk edebiyatı türünde yılanlar, canavarlar, devler ve ejderhaların insanları yemek üzere saldırdıklarında duayla taş kesildikleri anlatılmaktadır (Sakaoğlu 1980: 122-124).

B. Anadolu, Tataristan ve Başkurdistan Bölgelerine ait Masallarda İnsan Yeme

Türk halk anlatılarında insan yemeye bağlı motiflerinin bulunduğu bir diğer tür de masallardır. İnsanlara olağanüstü bir dünyanın kapılarını açan bu metinler yapı, üslup ve anlatım tarzlarıyla diğer türlerden ayrılırlar. Masallar olağanüstü olayları ve varlıkları gerçek hayatta karşılaşılması mümkün kişilerle ve şaşırtıcı bir uyumla bir araya getirirler. İnce cinin birbirleriyle bazen mücadele ettiği bazen de yardımlaştığı bu türde, hem eğiten ve öğreten hem de eğlendiren anlatılar ortaya çıkar.

Masallar, akıl, bilgi, beceri, hile ... gibi yollarla kendini ispat eden ölümsüz kahramanların hikayesidir. Bazı masallarda, özellikle asıl halk masalları olarak adlandırılan grupta, kahramanın kendisi, başka kişi veya kişiler, insan veya olağanüstü varlık(lar) tarafından yenmek istenir veya yenilir. Bu durum yamyamlıkla ilgili çok sayıda motifin ortaya çıkmasını sağlar. Kimi zaman kendi türünden, kimi zaman da olağanüstü varlıklar sebebiyle insana bir saldırı söz konusudur. Yolcu, bu durumun “bilinç altındaki şiddet eğilimini göstermesi bakımından hayli önemli” olduğunu ifade eder (2009: 322).

Yamyamla karşılaşan kahramanın görevi hem kendini hem de başkalarını -ailesi, padişahın kızı vd.- bu felaketten kurtarmaktır. Bu zalimane davranış çoğunlukla olağanüstü varlıkların veya nadiren de insanların -bunların bir kısmı da insan şeklinde olmasına rağmen olağanüstü özellikler taşırlar- işidir. İnsan yemenin gerekçesi kazara veya isteyerek olabilir. Ayrıca bazı masallarda yamyamlarla evlenen kızların insan yemeleri için zorlandıkları ve yemeyenlerin öldürüldüğü de görülmektedir.

Masallarda insan yeme, bazen beslenmenin bir yolu kabul edilerek alışkanlık halini alır. Gücünden, cesaretinden faydalanma gibi sosyolojik veya antropolojik diğer sebeplere incelenen metinlerde rastlanmamaktadır. Ayrıca insanın dinî-sihri gücünden faydalanmak için onun beyninin, yüreğinin... yenilmesi yerine, açlığı gidermek için kişinin çoğunlukla bir bütün olarak yenmesi, yutulması söz konusudur.

İnsan yemeye ilgili motifler S. Thompson'un Motif Index of Folk-literature adlı eserinin *G. Devler* başlığında G10-G99 numaraları arasındadır. Bunlardan *G10 ila G49* aralığındakiler *Düzenli Yamyamlık; G50-G79 Ara sıra yamyamlık; G80-G99 ise Yamyamlıkla ilgili diğer motifleri* oluşturmaktadır. Ayrıca *A. 1516. Yamyamlığın kökeni; G225.0.7. İnsan etiyile beslenme alışkanlığı; G262.0.1. Lamia. Çocukları yiyen cadı; G353.1. Dev olarak yamyam kuş; G551.5. Yamyam karısının akrabaları tarafından*

öldürülür; H1289.3.1. Yamyam devlerin ülkesine seyahat; C227. Yasak: insan eti yeme; D91. Şekil değiştirme: normal adam yamyama döner; K2116. Masum kişi katillikle suçlanır; K2116.1.1.1. Masum kadın yeni doğan çocuğunu yemekle suçlanır; N342.6. Kadın yanlışlıkla yamyamlıkla suçlanır; Q215. Cezalandırılan yamyamlık; R111.1.4. Prensesin (genç kızın) devden kurtarılması; X21. Kazara yamyamlık; gibi farklı başlıklarda da birçok motif bulunmaktadır.

İncelemede asıl halk masalları dikkate alınmıştır. Türkiye (beş), Başkurdistan (üç) ve Tataristan (iki) sahasından toplam on kitaptaki yetmiş yedi masalda insan yeme eyleminin gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu esnada masalların iki gruba ayrıldığı anlaşılmıştır. İlki, konu itibarıyla yamyamlık üzerine kurulmuş masallardır. Metinler, insan veya olağanüstü varlıkların insanları yemek istemesiyle ilgilidir. Kahramanın yamyamlık yapandan kaçması ve onun çeşitli yollarla öldürülmesi bu masalların ana olayıdır. Bu grupta dikkat çekici bir diğer özellik de yamyamlık yapanların çoğunlukla insan veya insan şeklindeki olağanüstü varlıklar olmasıdır.

Diğer masal grubunda ise doğrudan yamyamlık hikâyeleri söz konusu değildir. Bu masalarda kahraman, evlenme, para kazanma, ülkeden kovulma gerekçesiyle yolculuğa çıkar veya farkında olmadan yamyamın ülkesine gelir veya onunla karşılaşır. Bu esnada kendisini veya masum insanları yemek isteyen olağanüstü bir varlıkla mücadeleye girer, bu mücadeleyi kazandıktan sonra hedefine ulaşır. Bu masalarda genç kahramanın ülkesinden uzaklaşmasının sebebi ne olursa olsun o, kazandığı zafer neticesinden erginlenmiş bir birey olur. Yani kahraman, evlenme, tahta çıkma, ülkesine zafer kazanmış olarak dönme gibi haklara sahip olur.

İkinci gruptaki masalarda kahramanın düşmanı dev, ejderha, ejderha-yılan, cin, peri, yalmavız, meskey, ubır ve koncalaz'dır. Bu varlıklar yalnız yamyamlıkları değil, diğer özellikleriyle sıra dışıdır. Mesela yalmavız, meskey ve ubır'ın sakat, hasta veya ölü kişileri yutup çıkardıklarında bunların iyileştikleri veya dirildikleri görülmektedir. Bu, ölme ve dirilme simgeçiliğini bir yansımasıdır (Yolcu 2009:328).

Masalları incelenen Türk coğrafyalarında konuyla ilgili motifler şöyledir:

I. Yamyamların türleri (G11)

Anadolu, Tataristan ve Başkurdistan coğrafyalarında insanlar veya insan şeklindeki yaratıklar, devler, ejderhalar, yalmavızlar (calmavız), ubırlı kadınlar, meskeyler... yamyam tiplerini oluşturmaktadır.

a. İnsanlar

Ölü Yiyen Derviş 1 (Çeferçüfte); Ölü Yiyen Derviş 2; Hoca Efendi; İğci Baba 1, İğci Baba 2; Kara Köpek; Kara Üzüm; Şeyih; Taz minen Ubırlı Hiñlisi; Niznay; Batır Malay; Kisi Ul; Kazan Kafalı Kazma Dişli; İnsan Yiyen Kız; Küllü Fatma; Geyikoğlan masallarında sıradan veya olağanüstü insanların -insandan doğmalarına rağmen olağanüstü özelliklere sahip olan kişilerin- yamyamlıkları anlatılmaktadır.

1. İnsan yamyam olur (G30)

Genel olarak masalarda sıradan insanın insan yemesi nadir rastlanan bir durumdur. Ölü Yiyen Derviş 1 (Çeferçüfte); Ölü Yiyen Derviş 2; Hoca Efendi; İğci Baba; Kara Köpek; Kara Üzüm; Şeyih; Taz minen Ubırlı Hiñlisi; Kazan Kafalı Kazma Dişli; İnsan Yiyen Kız; İğci Baba; Küllü Fatma; Geyikoğlan adlı masalarda insanın yamyamlığı söz konusudur. Bu işi yapan kadın veya erkeklerin çoğu şekil değiştirme ve sihirli güçler barındırma özelliğine sahiptir.

Batır Malay ile Kisi Ul masallarında insan yiyen ihtiyarlar çocuksuz kişilere elma vererek onların çocuk sahibi olmasını sağlayacak kadar olağanüstüdür. Fakat doğumlarına katkıda buldukları çocuklar kendilerini ziyarete geldiğinde onları kazanda pişirerek yemek isterler.

Küllü Fatma'da ise insan yeme bir iddia sonucundadır. Kızlar annelerine, kimin urganı eğrilirken koparsa onu kesip pişirip yeme şartı koşarlar. Annenin urganı üç defa kopunca kızlar annelerini pişirip yerler.

Niznay adlı masal da ise insan yeme çocuktan kurtulmak için yapılmış bir hiledir. Bir kadın ile oynaşı kadının oğlundan kurtulmak isterler. Hasta numarası yapan kadın kocasını, oğlunun ve atının sağ budunu kesip kendisine yedirirse iyileşeceğine inandırır. Fakat oğlan atının yardımıyla kaçarak bu öldürülmekten kurtulur.

2. Çocuk yamyam olarak doğar (G33)

İnsan Yiyen Kız'da ejderha, Taz minen Ubırlı Hiñlisi'nde ise ubır şeklindeki kızkardeş ile Kazan Kafalı Kazma Dişli'de kazan kafalı kazma dişli kız, yamyam olarak doğar ve ailelerindeki kişilerin çoğunu yerler. Bu kızların erkek kardeşleri, aslan, kaplan veya köpeklerle parçalatma ile kılıçla doğrama yoluyla onların elinden kurtulurlar.

3. Farkında olmadan insan eti yeme (G60); Farkında olmadan akrabasının etini yeme (G61)

İnsanın yamyama dönüşmesine bir diğer örnek ise Geyikoğlan masalıdır. Masalda kadın kocasının getirdiği av etini kediye kaptırınca göğsünü kesip pişirir. Yemeği yiyen kocası insan etinin lezzetini görünce kızını ve oğlunu yıkayıp getirmesi için karısını hamama gönderir, kendi de çocuklarını pişirmek için fırını hazırlar. Durumdan haberdar olan çocuklar anne-babalarından kaçarlar.

4. Farkında olmadan yamyamla evlenme (G81)

Bu grupta, insan şeklinde olduğu halde olağanüstü özelliklere sahip varlıkların bu eylemi gerçekleştirmesi söz konusudur. Burada beş masal dikkat çekicidir: Ölü Yiyen Derviş 1 (Çefterçüfte); Ölü Yiyen Derviş 2; İğci Baba 1, İğci Baba 2 ve Şeyih. Masallar derviş veya şeyh şeklindeki kişiyle evlenen genç kızların kocalarının insan yediğini görmesiyle başlar. Bu genç kızlar hileyle kocalarının elinden kurtularak padişahlarla veya onların oğullarıyla evlenirler.

Kara Köpek'te de bu motife rastlanmaktadır. Masalda padişahın küçük kızının ciridi kara bir köpeğe değince onunla evlenir. Kara köpeğin insan şekline girdiğine ve insan yediğine dair sırrı başkalarına söyleyen kız iki defa kocasından ayrı düşerse de sonunda birbirlerine kavuşurlar. Bu masalda insan yeme, evlenilen kişiyi sınamak üzere yapılmış bir imtihan şeklindedir.

5. Yamyam kurbanını şişmanlatır (G82)

Batır Malay ve Kisi Ul masallarında ihtiyar yemek için hapsettiği insanları şişmanlatır. O, kişilerin şişmanladıklarını anlamak için alınlarına iğne batırır.

6. Şekil değiştirme: normal adam yamyama döner (D91)

Sıradan bir insanın yamyam olması (G30) bazı sebeplere bağlı olarak meydana gelmektedir. Mesela Kara Üzüm masalında padişahın oğlu devlerin sihriyle delirdikten sonra her gün bir insan yemeye başlar. Fakat devler öldürülünce oğlan iyileşir ve durum bir daha yaşımaz.

7. Yamyam karısının akrabaları tarafından öldürülür (G551.5); Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Farkında olmadan yamyamla evlenen kızlar -Ölü Yiyen Derviş 1 (Çeftençüfte), Ölü Yiyen Derviş 2, İğci Baba 1, İğci Baba 2 ve Şeyih- hileyle kocalarının elinden kurtularak padişahlarla veya onların oğullarıyla evlenirler. Yamyamlık yapan eski koca ise çeşitli şekillere girerek kızın evine gelir ve onu öldürmeye çalışır. Masalların sonunda bu kişiler önce usturalıklarda kesilir, sonra parçaları aslan, kaplan, kurt ve ayıya yedirilir ve hatta dışkıları da yakılır.

8. Masum kadın yeni doğan çocuğunu yemekle suçlanır (K2116.1.1.1); Kadın yanlışlıkla yamyamlıkla suçlanır (N342.6)

İnsanın insan yemesiyle ilgili masallardan biri de Hoca Efendi'dir. Masal bir hocanın öğrencisini sınamasına dayanmaktadır. Bu masalda hocasının insan yediğini zanneden kız ülkesinden kaçarak bir padişah oğuluyla evlenir, fakat hocasının sırrını hiç kimseye söylemez. Hoca, öğrencisini sınamak için onun üç çocuğunu kaçıtır, bu sırada kızın elini yüzünü ve elbiselerini kana bulayarak diğer kişilerin onun çocuklarını yediğini zannetmelerini sağlar. Kız, çocuklarının hocası tarafından kaçırıldığını bilmesine rağmen sırrı yine söylemez ve bu yüzden hapisaneye atılır. Hoca ise bu yaşanan olaylar sırasında çocukları yanına almış ve eğitmiştir. Masal, hocanın sınamayı kazanan öğrencisine (kıza) çocuklarını vermesi ve onun eşiyile mutlu olmasını sağlamasıyla sona erer.

b. Olağanüstü varlıklar (cadı, dev, ejderha, vd.)¹

1. Yamyam Dev (G11.2)

İnsan yediğine dair en çok masal bulunan olağanüstü varlık devlerdir. İncelenen metinlerde dev (Türkiye Türkçesi), diyiv (Başkurt Türkçesi), diyüv (Tatar Türkçesi), isimleriyle anılırlar. Anadolu sahasından Beyböyük; Ahmet Şah; Yarımca; Ateşkâr Oğlan; Kül Eşek; Kotan; Keloğlan ile Dev; Bızdık; Allah'ın Belası; Avcı Mehmet'in Oğlu; Ağlayan Narla Gülen Ayva; Onüç; Keloğlan ile Dev; Şemşirak Taşları; Dev Garısı; İnsan Kılığındaki Dev; Dıngıl Ali; Zekiye ile Mehmet; Hanımından Korkan Osman Ağa; Çocuğun Rüyası; Zümrüdüanka Kuşu; Başkurt Türklerinden Kamır Batır; Bir Tuğan İki Batır; Bulat Batır; Kamır Batır minen Ubırlı Karsık; Yitigen Batır; Alsuzar minen Kirsuzar; Kazan Tatarlarından ise Diyüv Kızı, Bölgen Bay Malayı hem Mulla; Ak Büri; Öç Dus; Prtupi Praporşik; Tañbatır; Zölkarney Batır; Avçı Yigit hem Cenlikler; Altınçeç devlerin insan yeme arzusu duydukları veya bunu bizzat icraata döktükleri masallardır.

Masallarda devlerin insan yemenin dışında, hayvan besleme, çok başlı olma, kendi kılıcıyla veya özel kılıçla ölme, ikinci defa vurunca dirilme, aptalca davranma, birden çok kardeşi olma, olağanüstü güçlere veya eşyalara sahip olma, kendilerine has dile sahip olma, gelirken yel-fırtına koparma, canının ulaşılması zor yerde olması (dış ruh), altın ve gümüş gibi zenginliklere ve güç kazandıran veya kaybettiren sulara sahip olma... gibi özellikleri de vardır.

1.1. Günlük insan yeme (G15)

Yukarıdaki metinlerde bu varlıkların eylemlerini günlük olarak gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ateşkâr Oğlan; Dev Garısı; Dıngıl Ali; Onüç; Keloğlan ile Dev masallarında devler insanları kazanda veya fırında pişirerek veya yakalayıp ağızlarına atarak yerler. İnsanları yemek için dişlerini bilerler. Devleri Korkutan Bilal Ağa'da ise devler yemeklerini tabakla değil, güveçle yerler.

1.2. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Bir dev ülkesi her masalda mevcuttur. Fakat bazılarında bu konuda ayrıntı da verilmiştir. Mesela devlerin tarlası, ormanı (meşe), hayvanları (Onüç; Keloğlan ile Dev; Üç Dus); sarayları veya evleri vardır (Ahmet Şah; Onüç; Şemşirak Taşları; Çocuğun Rüyası). Devler iki dünya arasındaki sınırı geçemezler (Çocuğun Rüyası). Devler kuyunun sahibidir, onların kişileri uyutan uyku boncuğu vardır, onu kişilerin ağzına koyunca onları uyutur ve yerler (Padişahın Kırk Oğlu).

1.3. Yamyam kurbanını şişmanlatır (G82)

Devler yemek için tutsaklarını semirtmeye çalışır (Ak Büri).

1.4. Fee-fi-fo-fum. Eve dönen yamyam insan eti koktuğunu iddia eder (G84)

Kül Eşek; Çocuğun Rüyası; Öç Dus; Zölkarney Batır; Altınçeç; Bir Tuğan İki Batır; Kamır Batır minen Ubırlı Karsık masallarında devler insan kokusunu alırlar.

1.5. Yamyam uzun diş ve tırnaklara sahiptir (G88)

Dev Garısı adlı masalda dev oğlanı yemek için dişlerini biler. Diyü Kızı, Bölgen Bay Malayı hem Mulla'da ise devin çok çirkin karısının alt dişleri burun deliklerine üst dişleri çenesine uzanır.

1.6. Devlerin devasa yemeği (G94)

Bütün masalarda devler bir kişiyi hemen ağızlarını atarak yerler. Zölkarney Batır'da dev ağızını açınca yarım insan gövdesi sığar. Tanbatır'da ise kahramanın karşılaştığı ilk dev bir öküz, bir fırın ekmek, bir fiç ekşi suyla; ikincisi iki öküz, iki fırın ekmek, iki fiç ekşi suyla; üçüncüsü ise üç öküz, üç fırın ekmek, üç fiç ekşi suyla beslenir. Devleri Korkutan Bilâl Ağa'da devler yemeklerini tabakla değil güveçle yer.

1.7. İnsan etiyile beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

Yukarıdaki masalların hepsinde insan eti yeme devlerin en önemli özelliğidir.

1.8. Yamyam devlerin ülkesine seyahat (H1289.3.1)

Kahraman verilen bir görev, evden kaçma veya kovulma, devin talebi sebebiyle devlerin ülkesine seyahat eder. Bu ülke insanların yaşadıkları yerden uzaktır. Çocuğun Rüyası adlı masalda ise devler iki dünya arasındaki sınırı geçemezler.

1.9. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Devlerde başları kesilerek öldürülmenin dışında dış canı bulduktan sonra öldürme de söz konusudur (Ahmet Şah, Kamır Batır minen Ubırlı Karsık).

1.10. Prensesin (genç kızın) devden kurtarılması (R111.1.4)

Şemşirak Taşları ile Kisi Ul masallarında en küçük kardeş dev tarafından tutsak edilen kızları; Diyüv Kızı, Bölgen Bay Malayı hem Mulla masalında ise oğlan kızı devden kurtarır.

Bulat Batır'da iki başlı dev padişahın kızını yemeye geldiğinde oğlan elmas kılıçla devin başını keser.

Kamır Batır masalında ise Kamır Batır önce Meskey'i öldürür, sonra ise devin yemek için her gün bir kız aldığı şehre gelir ve padişahın kızını deve yem olmaktan kurtarır.

2. Ejderha (B11)

Türkiye sahasından taranan masalarda ejderhanın insan yemesi tespit edilememiştir. Tatar ve Başkurt masallarında ise bizzat ejderhayla (ajdaha) ilgili motifler tespit edilmiştir.

Masallar şunlardır. Batşa, Yigit, Ajdaha; Ehmet Batır minen Hozaybirzi Batır; Miñ Başlı Ajdahanı Yiñgen Batır; Hesen minen Hüseyin; Üç Bülele; Yözmi; Avçı; İki Tuğan.

Ejderhalar genellikle çok başlıdır ve bunlardan ateş de çıkar, gürlerele gelirler, insanlara su vermezler, padişahların kızlarını kaçırlar, altın ve gümüşleri çoktur.

2.1. Günlük insan yeme (G15)

Günlük olduğu söylenmemekle birlikte yukarıdaki masalların hepsinde insan yemenin ejderhalarda alışkanlık olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar onlar için bir ısırmıktır (Alpamışa Batır).

2.2. Ejderhaya insan kurban etme (B11.10); Bir canavara periyodik kurbanlar (S262)

Alpamışa Batır; Ehmet Batır minen Hozaybirzi Batır; Hesen minen Hüseyin; İki Tuğan masallarında ejderhaya kız (padişahın kızı) kurban edilir.

2.3. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18); Ejderha gölde yaşar (B11.3.1.1); Ejderha dağın tepesinde yaşar (B11.3.2.)

Ehmet Batır minen Hozaybirzi Batır; Miñ Başlı Ajdahanı Yiñgen Batır; Yözmi'de ejderha su (göl, nehir) kenarında; İki Tuğan'da ise dağda yaşar.

2.5. Yamyam ejderhaların ülkesine seyahat ((T)H1289.3.2)²

Batşa, Yigit, Ajdaha masalında kahraman ejderhanın ülkesine gider, ülkede kırk ev vardır ve hepsi de ejderha ile kızlarını aittir. Ejderhanın kızı önce annesiyle görüşmesini, yoksa babasının onu yiyeceğini söyler. Ejderha oğlana zor görevler verir, o da kızın yardımıyla bunları yerine getirir. Ehmet Batır minen Hozaybirzi Batır; Miñ Başlı Ajdahanı Yiñgen Batır; Hesen minen Hüseyin; Üç Bülele; Yözmi; İki Tuğan da kahramanlar ejderhanın su kenarında veya dağdaki ülkesini (evini) ziyaret ederler.

2.4. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Ejderhalar genellikle kahramanlar tarafından kılıçla kesilerek öldürülürler.

2.5. (Bakire) prensesi ejderhadan kurtarma (R111.1.3)

Alpamışa Batır; Ehmet Batır minen Hozaybirzi Batır; Yözmi; Avçı; İki Tuğan da kızlar -bazen padişah kızları- kahraman tarafından ejderhaya yem olmaktan kurtarılır.

3. Peri (F200)

Perilerle ilgili bu başlıkta Türkiye'den Benli Dilber ve Padişahın Üç Kızı masallar tespit edilmiştir. Bu masallarda perilerin insan yeme özelliklerinden bahsedilmesine rağmen bizzat bu işi gerçekleştirdiklerine dair bir anlatım yoktur.

3.1. İnsan etiyle beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

Benli Dilber masalında periler insan eti yerler. Padişahın Üç Kızı adlı masalda ise kız kardeşlerini kuş, tilki ve kurtla evlendiren küçük oğlan onların evlerine gittiğinde asılları peri olan bu hayvanlar insan kokusu alırlar ve gelen büyük ve ortanca kardeşler ise yiyeceklerini, küçüğe hizmet edeceklerini belirtirler.

3.2. Fee-fi-fo-fum. Eve dönen yamyam insan eti koktuğunu iddia eder (G84)

Padişahın Üç Kızı adlı masalda kız kardeşlerini kuş, tilki ve kurtla evlendiren küçük oğlan eniştelere evine gittiğinde, asılları peri olan bu hayvanlar insan kokusunu alırlar.

2.3. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Periler dağlarda gezerler, padişahın oğlu Bahtiyar'a hizmet ederler, mağarada yaşarlar (Benli Dilber).

4. Yamyam cüceler (G11.1)

Cücelerin insan yemeleri konusunda Anadolu sahasında Padişahın Kırk Oğlu adlı bir masal tespit edilmiştir. Tatar ve Başkurt Türklerine ait metinlerde örnek yoktur.

4.1. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Cüce sarayda yaşar.

4.2. İnsan etiyle beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

Canpolat adlı cücenin yedi karış sakalı beş karış boyu vardır, o da insan yer, şekil değiştirir, kırk tane atı vardır.

4.3. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Canpolat'ın canı kalenin içindeki bir koyunun karnındadır. Kutu sıkılınca Canpolat ölür.

5. Cin (G307)

Tatar Türklerinden Unbiringi Mehmet adlı bir masalda cinin insan yemesi anlatılmaktadır.

5.1. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Cin, Kaf Dağının arkasındaki kara ormanda bir sarayda yaşar.

5.2. İnsan etiyle beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

Cin insan yer, annesi çok çirkindir, on bir tane kötü oğlu vardır. Onlar padişahın on bir kızını almak için mücadele eder ama başaramazlar; onların başları bile bir pehlivanın kaldıracığından daha ağırdır; cinlerin padişahları vardır, oğullarının intikamını almak için kara bulut şeklinde gelip oğlanı kaçıtır, o, güneş padişahının kızını getirmesi şartıyla Mehmet'i bırakmaya söz verir.

5.3. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Cin canının olduğu iki yumurta kırıldıktan sonra ölür.

6. Yalmavız (Calmavız) ((T)G11.10.2)

Türk dünyasındaki efsane ve masalarda Yalmavuz hakkında önemli bir çalışma yapan Alimcan İnyet bu olağanüstü varlık için Orta Asya ve Sibiryadaki Türk boyları ile komşularında yalmavuz (Uygur), yalmagız (Özbek), calmavız (Kazak), celmaguz (Kırgız), mañgus/mañgas (Moğol), mañgidhay/mahra Txan (Buryat) ... kelimelerinin kullanıldığını belirtmekte, kelimenin nasıl türediğine dair ayrıntılı bilgi vermektedir (2010: 21-23). Ona göre yalmavuzun “anaerkil dönemde yaşamış önemli bir tanrıça veya savaşçı kadın ruhu olması ve sonraki tarihte kötülenerek canavar, cin, şeytan veya deve dönüştürülmesi muhtemeldir.” (İnyet 2010: 26). Bu olağanüstü varlığın ateş ilahesi, albastı, tepegöz, ejderha, dev, cadı ve şamanla ilişkisi İnyet tarafından ayrıntılı olarak ele alınmıştır (2007: 34-76).

Kazan Tatarlarında yalmavız dişidir, insanlardan uzak yerlerde, kara ormanlarda, dağlardaki mağaralarda yaşar, onun büyü yaptığı köy fakirleşir, halkın hayvanlarını ve ürünlerini yer, tek başına köyün dışına çıkan kızları yakalar, kanlarını içer ve yer. Büyük ve yumru gövdelidir, büyük karınlı, yılan kuyruklu, tek gözlü, büyük ağızlı, kalın dudaklı, uzun dillidir. (Tatar Mifları II 1999: 53). Ayrıca o, ubırdan daha kötüdür, yuttuğu kişiyi çıkarmak istemez (Tatar Mifları II 1999: 58).

Fuzuli Bayat ise M. Curtubaev'in eserinden yola çıkarak Karaçay-Balkarlarda Jelmauz, Baldırjayuz, Kızıl Pup, Erirey olarak adlandırılan, her yıl kurban olarak sunulan yel

öküzünün aslında yer öküzü olduğunu belirterek bu varlığın kozmosta adı geçen öküzler olduğu yorumunu yapar (2007: 39).

Karasa Batır; Altındağa Batır, Dutan Batır; Yahşılıkka-Yavızlık adlı masallar, Başkurlarda Yalmavız, Tatarlarda ise Calmavız olarak adlandırılan olağanüstü güçlere sahip bu varlığın insanın etini yemesi veya kanını içmesi hakkındadır.

6.1. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Karasa Batır'da yalmavız *sol* taraftaki yoldadır. Yedi başlı bakır, dokuz başlı gümüş, on iki başlı olan ise altın köprüden geçerek gök saraylarına ulaşırlar. Onlar yer titreterek, göğü güreterek, fırtına çıkararak gelirler. Kahraman onları dış canlarının yerini bularak yok eder. Atları Karasa Batır'ın geldiğini anlayarak köprüyü geçmek istemezler.

Altındağa Batır'da ise yedi başlı yalmavızın çok güzel bir meyve bahçesi vardır, onun meyvelerini yemek yasaktır. O, kahramanın nişanlısını tutsak eder ve onu serbest bırakmak için Altındağa'dan Kaf Dağının arkasındaki devin kızını kendisine getirmesini ister. Dev kızını kendisine alan Altındağa bu kızın kendisini de yiyebileceğini düşünür ve onu öldüreceği hilesiyle yüreğindeki bozuk kanı kusturarak onu bu kötülükten -insan yeme-kurtarır.

Dutan Batır'da ise calmavızlı kocakarı ormanda yaşar.

6.2. Yamyam kurbanını şişmanlatır (G82)

Karasa Batır'da yedi, dokuz ve on iki başlı yalmavızlar kızları hapseder ve şişmanlattıktan sonra yerler.

6.3. Fee-fi-fo-fum. Eve dönen yamyam insan eti koktuğunu iddia eder (G84)

Dutan Batır'da calmavızlı kocakarı insan kokusunu alınca ağzını açarak onları yutar, Dutan'ı da yutmak ister ama atı onu uyandırır. Dutan karşısında alnında tabak kadar büyük bir gözü bulunan kocakarıyı görür. Calmavız gözüne ok atılarak öldürülür.

6.4. İnsan etiyle beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

Karasa Batır ve Dutan Batır'da insan yeme, Yahşılıkka Yavızlık'ta ise bununla birlikte kan içme de söz konusudur. Dutan Batır'da otuz dokuz kardeşi birden yutabilecek bir varlıktır. Altındağa Batır'da ise o, insan yeme eylemi gerçekleşmemiştir.

6.5. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Karasa Batır'da dış ruh bulunarak, Altındağa Batır ve Yahşılıkka Yavızlık'ta kesilerek, Dutan Batır'da gözüne ok saplanarak öldürülür.

7. Meskey ((T)G11.10.3)

Tatar Mifları'nın ikinci cildinde bu olağanüstü varlığın meçkey, meskey metskay, maçin, meçin, mıstan, mustan vb. isimlerle Ural, Sibiry bölgelerindeki Türk boyları ile Kazak ve Kırgızlar arasında yaşayan bir orman ruhu olduğu ifade edilmiştir (1999: 63-65).

Meskey, Başkurt ve Tatar efsanelerinde de geniş yer bulan kötü bir yer-su ruhudur. O, mezarlığı bırakmış veya oradan sürülmüş ve kişilerin arasına yerleşmiştir. İnsana benzer ama yere kadar uzanan kıpkırmızı bir dili vardır. Ağzı açık uyuyan kişilerin içine girer veya kendisi bizzat kişileri yutar ve ubırla benzerlikleri bulunmaktadır (Tatar Mifları I 1996: 165).

Onun ateş şekline girdiği, sulara (göllerde) yaşadığı, isminin ağza alınmadığı, kargışının tuttuğu, dişi ve çok yiyen-çok su içen bir ruh olduğu da hakkındaki diğer bilgilerdir (Atnur 2002: 809-810).

Başkurt masallarında, meskey nine olarak adlandırılan bu varlık hakkında anlatılan üç masal tespit edilmiştir: Yeş Hunarsı; Şeğeli; Kamır Batır.

7.1. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Yeş Hunarsı'da ormanda küçük bir evde yaşar. Kızları vardır.

Şeğeli'de ise suda yaşar ve yaşlı adamı sakalından tutup suya çeker ve önce atını mı kendisini mi yemesi gerektiğini sorar, adam da üvey oğlunu yemesini ister. Masalda meskey yerine zaman zaman ubırlı kocakarı da denilmektedir. Meskey soba yakar, şekil değiştirir, havanı at, tokmağı kamçı yapar ve bunlarla seyahat eder, oğlan tarak, bileği ve aynayı atarak ondan kurtulur. Meskey ormanı, dağı ve gölü geçer. Şeğeli onu köpeklere öldürtür.

Kamır Batır'da meskey, Kamır Batır'ı yedirip içirir, sonra bir zehirle onu uyutur ve yutar, kıymetli başını da evi süslemek için saklar. Küçük kardeşi meskeyin evindeki kızdan sırrı öğrenerek hayatta kalır, Kamır Batır'ın kemiklerini meskeye buldurur ve onu *diriltmesini* sağlar. Kamır Batır meskeyi öldürür, kızı da küçük kardeşine verir.

7.2. İnsan etiyile beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

Üç masalda da insan yeme alışkanlık şeklindedir. Yeş Hunarsı'da ise meskey selam verdiği için yiğidi yemekten vazgeçer.

7.3. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)/ Köpekler hücum ederek yamyamı (ejderhayı) öldürür (B524.1.1)

Şeğeli'de meskey köpeklere parçalattırılır, Kamır Batır da ise doğranır.

8. Ubır ((T)G11.10.4)

Ubır da meskey gibi yukarıdaki Türk boylarının yaşadığı bölgelerde hakkında bilgi bulunan bir tabiat ruhudur. Çuvaşlar Vupar; Karaçaylar obur; Kırım Tatarları Obur; Özbekler Upir; Kazan Tatarları, Tipterler, Mişerler, Başkurtlar ve Kazaklarda Ubır adları verilir. Sibiryaya Tatarlarındaki Maçın, Meçkey, Miyatskey..., Türklerde Hohan, Hortlak bu gruptandır (Tatar Mifları II 1999: 29). O, iki şekilde ortaya çıkar: biri kötü bir ruhtur: diğeri ise ölen kişilere musallat olan bir varlık (Tatar Mifları II 1999: 31-32).

Ubırın özellikleri ise şunlardır: Kan içer, güneşi çalarak mağarada saklar, çiğ et yiyen insanlara musallat olur ve onların içine yerleşir, kişi ölse de ubır ölmez. Dişi bir ruhtur ve kadınlara (özellikle hamilelere), çocuklara ve evcil hayvanların yavrularına musallat olur. Ubır insanları emerse o insan kendi kendine bağırmaya ve söylenmeye başlar. Bundan kurtulmak için terleyerek dönmüş olan atın hamudu çıkartılarak bu kişinin boynuna konulmalıdır. Ubırlı kişi mezardan çıkmasını diye soluk aldığı delik, at tezeği ile doldurularak üzerine meşe kazığı çakmak veya mezara inip ubırlı kişinin sırtına kazık çakmak gerekir. Ubırdan kurtulmak için ölen kişinin mezarı açılır, lâhiti çatallı ağaç ile çivilenir. Ondan böyle de kurtulamayınca mezara benzin döküp yakarlar. Erkeklerden korkar, istediği hayvanın şekline girer, insanlara ait eşyaları çalar, ateş yumağı şekline girer (Tatar Mifları II 1999: 31-41; Atnur 2002: 436-437; 564-565; 814-816). Ubırlı kocakarıya gelen kişiler selam vermezlerse onları yutar, kendi ateş de yer, misafirlerine insan eti ve kanı ikram eder, kendisine iyi davrananlara değerli, kötü davrananlara ise değersiz hediyeler verir. Onun evine gelen kişi yolunu kaybedip bundan yardım isterse o sihirli bir yumak yuvarlar ve kişi evine ulaşır (Tatar Mifları II 1999: 42-44). Fuzuli Bayat, Karaçay-Balkarlar'ın (obur) anlatılarından yola çıkarak oburun geceleyin ortaya çıktığını, onun kurda dönüşüp koyunları yediğini, yalnız atlara dokunmadığını; uykudaki adamı Elbrus Dağı'nın tepesine götürüp öldürdükten sonra etini kazana koyarak pişirdiğini, et pişene kadar oburların kazan etrafında dans ettiklerini, eti yedikten sonra kemikleri toplayıp

üfürdüklerini ve adamı diriltirerek geri götürdüklerini anlatır ve olayın, Şaman adayının kötü ruhlar tarafından parçalanıp yenmesiyle bağlantılı olduğunu belirtir (Bayat 2007: 288).

Başkurt ve Tatar Türklerinden Ubır Ebiy; Bibiğayşe Kilin; Ubırlı Keyne minen Bahır Kilin; Taz minen Ubırlı Hiñlisi; Altın Koş; Hesen minen Hüseyin; Eygeli Batır masallarında ubırın insan yemesi mevcuttur. Masalarda onlarla ilgili olarak yamyamlıkla bağlantılı motiflerin dışında şu özelliklerine de rastlanır: Sıcak yer sever. Kızlar tarak, ayna ve bileği atarak nineden kurtulurlar. Denizi karşıya geçemez ve ölür. Ya ilkbaharda çilek toplamaya giden kızları kandırarak yollarını şaşirtir ve yok eder ya da çeşmeye su almaya giden kızları alır. Oğlunu göndererek kızları ona âşık edip evlendirir, ateş şekline girer, kız veya erkek çocuk sahibidir. Yutup tükürmek suretiyle sakat veya hasta insanları *iyileştirir*.

8.1. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Ubır Ebiy masalında mekânı dağ arasındaki mağaradadır. Bibiğayşe Kilin’de insandır ve onların arasında yaşar. Ubırlı Keyne minen Bahır Kilen’de ormanda tepesi olmayan bir çadırda yaşar. Altın Koş’ta ormanda küçük bir evde oturur. Hesen minen Hüseyin’de bir evde, Eygeli Batır’da ise kalın bir ağacın kovuğunda yaşar. Taz minen Ubırlı Hiñlisi adlı masalda Tazın kız kardeşidir ve evde yaşar.

8.2. İnsan etiyile beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

Ubır kadın cinsindedir, genellikle insanlardan uzak olanlar kızlara ateş vererek onların yaşadıkları yeri öğrenir veya su almaya gelen kızları oğullarına âşık ederek onlarla evlendirirler. Kızları, gelinlerini ve torunlarını yerler veya kanlarını içerler (Ubırlı Keyne minen Bahır Kilen). Bazen aynı anne babadan doğan çocukların biri ubırlıdır ve aile fertleri dâhil olmak üzere bütün insanları yer (Taz minen Ubırlı Hiñlisi). Hesen minen Hüseyin masalında ise ubırlı kadın “Selamın olmasaydı seni bir kapıp bir yutardım.” der.

8.3. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Ubır Ebiy denizde boğulur, Bibiğayşe Kilin’de ahırda dövülerek öldürülür, Ubırlı Keyne minen Bahır Kilen’de kızın erkek kardeş vurduka ubır şekil değıştirir. Sonunda ubır parçalayarak kardeşini ve yeğenini oradan kurtarır. Taz minen Ubırlı Hiñlisi’nde tazın (kel) iki karısı ubırlı kız kardeşi kılıçla doksan dokuz parçaya bölüp atarlar. Hesen minen Hüseyin ubır ve oğullarının başlarını keserler, Eygeli Batır masalında ise ubır parmaklarına varıncaya kadar doğranır.

9. Congalaz ((T)G11.10.5)

Derleme Sözlüğü’ndeki (1993) concoloz, conculaz, conculus, congalaz, concoloz, conculaz, congala, congalas karısı, congamas, conkalaz, congalaz karısı, goncolos kelimeler için “hortlak” “cadı” karşılıkları verilmektedir. Boratav, “Karakoncolos, Congolos, Koncolos, Karacongolos” çeşitlemeleri bulunan varlığın isminin Rumca “Kallikantzaros/Karkatzalos”dan geldiğini, Doğu Karadeniz’de kışın en soğuk günlerinde insana musallat olan bu varlığa “Kancalar” da denildiğini belirtir ve bu ruhun insanlara adını sorup yollarını şaşirttiğini ve ona rastlayanın donarak öldüğünü belirtir (Boratav 1997: 77).

Yozgat ve Sivas yörelerinden tespit edilen efsanelerde ise conguluz/congoloz/cangoloz adlı bu varlığın kışın kar yağdığında karın içinden çıktığı, tanıdık birinin sesiyle konuşarak evdeki kişiyi arkasına takıp götürdüğü, kişileri karda dolaştırdıktan sonra çoğunlukla öldürdüğü anlatılmaktadır (Karadavut 1992: 235; Çobanoğlu 2003: 136).

Bu varlığın evlere girmemesi için pişirilen pancar evlerin eşiklerini gömülür veya lohusalara, dünlere ve sevilen kişilere verilmiş (Duvarcı 2005: 127).

Taşeli Bölgesinden Mercimek Çocuk (Alptekin 2002: 382-383) ile Congalaz Karısı (Alptekin 2002: 443-445) adlı masallar, kadın cinsinden olmalarına rağmen genellikle kadınlara musallat olan bu olağanüstü varlığın insan yemesiyle ilgilidir.

9.1. Yamyamların yaşadıkları yerler (G18)

Congalazların insanlardan uzak yerlerde evleri vardır.

9.2. Fee-fi-fo-fum. Eve dönen yamyam insan eti koktuğunu iddia eder (G84)

O, insan etinin kokusunu alır (Congalaz Karısı).

9.3. İnsan etiyle beslenme alışkanlığı (G225.0.7)

İki masalda da Congalaz karısı ve kızları insan etini pişirerek yerler. Ayrıca o, ateş almaya giden kızları takip eder ve kanlarını emer (Congalaz Karısı).

9.4. Cezalandırılan yamyamlık (Q215)

Mercimek Kız iç'i ocakta kızdırarak congalaz'u öldürür, daha sonra congalaz'ın kızını da öldürür. Diğer masalda ise yedi erkek kardeş congalaz'ın kardeşlerine yaptığını öğrenince onu tüfekte öldürürler.

II. İnsan yeme şekilleri

Olağanüstü varlıklarla insanların insan yeme özelliklerinde bir unsur dikkat çekicidir. Olağanüstü varlıklar için bu bir *beslenme alışkanlığıdır*, insanlar içinse ya *zorlamayla* ortaya çıkmış veya *farkında olmadan* gerçekleştirilmiş ve bazen de *alışkanlığa dönmüş* bir eylemdir.

İnsan yeme bu işe eğilim gösteren varlıklara göre değişmektedir. Mesela dev, cadı, ejderha, yalmavız, ubır vb. isimlerle adlandırılan olağanüstü varlıklar için bu eylem süreklilik göstermektedir (**G10-G49. Sürekli yamyamlık**). İğci Baba 1, İğci Baba 2, Şeyih, Ölü Yiyen Derviş 1, Ölü Yiyen Derviş 2 masallarında da insan görüntüsünde olan varlıkların bu işi sürekli yaptıkları anlaşılmaktadır.

İnsanların ilk yamyamlıkları ise çoğunlukla farkında olmadan gerçekleşmiştir (**G60. Farkında olmadan insan eti yeme**). Kara Üzüm masalında oğlan sihir sonucundan istemeden yamyamlık yapar, sihir bozulunca bu alışkanlığından vazgeçer (**G50-G79. Ara sıra yamyamlık**). Geyikoğlan'da ise koca, kazara insan eti yemesine rağmen bunu bir alışkanlık haline getirmeye karar verir (**G60. Farkında olmadan insan eti yeme**).

Hoca Efendi masalında ise bu iş, kızı sınamak için görünürde gerçekleştirilmiştir.

Sonuç

İnsan yeme, ister insan ister olağanüstü bir varlık yoluyla olsun her dönemde korkutucu, tiksindirici, kabul edilemez ve yasak bir eylemdir. Masalarda da yamyamlığın benzer şekilde algılandığı görülmektedir. Yaşama hakkı elinden alınmak istenen insan - kahraman veya onun karşılaştığı diğer insanlar- bu durum karşısında çaresizmiş gibi gösterilir. Fakat kahraman akli ve kabiliyetleriyle bu saldırıyı çoğunlukla def eder. Masalarda bu ağır suça verilen ceza ise suçla orantılı olarak çok sert ve kesindir: ölüm. O, kılıç vb. aletlerle doğrama veya yakma şeklindedir.

Masalarda çoğunlukla olağanüstü özelliklere sahip insanlar veya varlıklarda insan yemeye rastlanmaktadır. İnsanlarda bu durum büyülenme veya olağanüstü varlığın insan şeklinde yaşaması neticesindedir. İstisnai örnekler bulunmakla birlikte insanlar için bu bir alışkanlık göstermez. Olağanüstü varlıklarda ise insanla beslenme süreklidir.

Antropoloji, sosyoloji, din vb. alanlarda insan yeme, kıtlık, aklından, gücünden veya cesaretinden faydalanma, dini ayinlerle mistik sırta ulaşma gibi gerekçelere dayanmaktadır. Masallarda ise çoğunluğu insan dışı olan varlıklar için insan yemenin en önemli sebebi *beslenmedir*. Onlar kız veya erkeklere zorla insan eti yedirmek veya kan içirmek ister, insan kurban etme veya öldürmenin dehşetiyle bunları yüz yüze getirirler. Bu *anormal zulüm* ise ancak kişilerin karşı koyması veya hile yapmasıyla engellenir. Kahramanların düşmanlarından *intikam almak* için böyle bir teşebbüste bulunmaları söz konusu değildir.

Yamyamlık yapan bir insan veya varlıkla mücadele, kahraman açısından da önemli sonuçlar taşımaktadır. O, kazandığı zafer sonrasında çoğunlukla ergen olma hakkını elde eder. Bu, kahramanın halk içinde itibar kazanması, evlenmesi, zengin olması, tahta çıkması... gibi sonuçlar doğurur.

Masallarda insan yemeyle ilgili bu makale, Türkiye, Tataristan ve Başkurdistan'dan yetmiş yedi masal dikkate alınarak yapılmasına rağmen önemli sayıda tip ve motife ulaşılmıştır. Çalışmada dünya halk anlatılarında çok yaygın olan ve Motif Index'tekilere uygunluk gösteren dev, ejderha, cin, cüce, peri dışında Türk dünyasına özgü yalmavuz, meskey, ubır, congalez tiplerinde de insan yemeyle ilgili çeşitli motifler tespit edilmiştir. Masalların önemli kaynaklarından biri mitlerdir. Yukarıda adı zikredilen tabiatüstü güçler ve bunlarla ilgili motiflerin kökeni mitlere dayanmaktadır. Bunlar yalnız masallarda değil, mit, efsane ve destanlarda da haklarında anlatılar bulunan varlıklardır. Türk halk edebiyatına ait bütün metinlerin taranmasıyla yamyam tipleri ile bunlara bağlı motiflerin daha da artacağı muhakkaktır.

Olağanüstü varlıklarla ilgili motifler Kazan Tatarları ile Başkurtların masallarında Anadolu'dakilere göre daha zengin ve çeşitlidir. Bu durum, eski Türk dinine ait unsurların bu bölgelerde daha canlı olmasına bağlanabilir.

Masallar büyülü, çekici ve hayal dünyasını geliştiren anlatılardır. Bu yönleri çocuklar için idealdir. Fakat motifleri incelenen masalların çocuğun dünyasına ne kadar uygun olduğu soru işaretleri barındırmaktadır. Bu motiflere sahip masalların anlatılması veya okutturulması çocuklarda onarılmayacak sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple çocuklara verilecek metinlere müdahale edilmesi düşünülebilir.

Metinler:

Ağlayan Narla Gülen Ayva; Sakaoğlu, Saim (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 311-317.

Ahmet Şah; Seyidoğlu, Bilge (1975), Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar, Ankara: Atatürk Üni. Yayınları, 316-318.

Ak Büri; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 185-202

Allah'ın Belası; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 380-384.

Alpamışa Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 35-41.

Alsuzar minen Kirsuzar; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 232-244.

Altın Koş; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1976), İkinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 55-62.

Altınçeq; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), İkinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 325-329.

Altındağa Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 192-207.

Ateşkâroğlan; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 300-306.

Avcı Mehmet'in Oğlu Günay; Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 433-436.

Avçı Tatar Halık İcadı; Ekiyetler, (1978), İkinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 55-60.

Avçı Yigit hem Cenlikler; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), İkinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 61-64.

Batır Malay; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1976), İkinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 147-150.

Batşa, Yigit, Ajdaha; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 156-166.

Benli Dilber; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 278-291.

Beybörek; Seyidoğlu, Bilge (1975), Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar, Ankara: Atatürk Üni. Yayınları 197-201.

Bızdık; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 379-380.

Bibiğayşe Kilin; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 198-200.

Bir Tuğan İki Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 86-88.

Bulat Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 88-93.

Congalaz Karısı; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 443-445.

Çocuğun Rüyası; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 256-261.

Dev Garısı; Şimşek, Esmâ (2001), Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 130-133.

Dıngıl Ali; Şimşek, Esmâ (2001), Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 140-144.

Diyü Kızı, Bölgen Bay Malayı hem Mulla; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 158-166

Dutan Batır; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 357-367.

Ehmet Batır minen Hozaybirzi Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 81-86.

Eygeli Batır; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 211-218.

Geyikoğlan; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 462-464.

Hanımından Korkan Osman Ağa; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 238-240.

Hesen minen Hüseyin; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 228-232.

Hoca Efendi; Seyidoğlu, Bilge (1975), Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar, Ankara: Atatürk Üni. Yayınları, 188-190.

İğci Baba 1; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 309-311.

İğci Baba 2; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 220-223.

İki Tuğan; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), İkinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 78-88.

İnsan Kılığındaki Dev; Şimşek, Esmâ (2001), Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 134-139.

İnsan Yiyen Kız; Sakaoğlu, Saim (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 358-362.

Kamır Batır minen Ubırlı Karsık; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 100-104.

Kamır Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 72-76.

Kara Köpek; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 464-468.

Kara Üzüm; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 468-470.

Karasa Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 117-128.

Kazan Kafalı Kazma Dişli; Şimşek, Esmâ (2001), Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 125-129.

Keloğlan ile Dev; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 371-373.

Keloğlan ile Dev; Sakaoğlu, Saim (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 371-372.

Kisi Ul; Başkort Halık İcadı, Ekiyetler, (1976), İkinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 150-153.

Kotan; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 358-361.

Kül Eşek; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 338-341.

Küllü Fatma; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 248-250.

Mercimek Çocuk; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 382-383.

Miñ Başlı Ajdahanı Yiñgen Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 93-100.

Niznay; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1976), İkinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 28-39.

Onuç; Sakaoğlu, Saim (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 368-370.

Öç Dus; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 219-227

Ölü Yiyen Derviş 1 (Çefterçüfte); Seyidoğlu, Bilge (1975), Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar, Ankara: Atatürk Üni. Yayını, 181-182.

Ölü Yiyen Derviş 2; Seyidoğlu, Bilge (1975), Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar, Ankara: Atatürk Üni. Yayını, 183-187.

Padişahın Kırk Oğlu; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 401-408.

Padişahın Üç Kızı; Seyidoğlu, Bilge (1975), Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar, Ankara: Atatürk Üni. Yayını, 264-272.

Prtupi Praporşik; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 236-240

Şeğeli; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 190-197.

Şemşirak Taşları; Sakaoğlu, Saim (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 405-412.

Şeyih; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 140-143.

Taıñbatır; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 241-257

Taz minen Ubırlı Hiñlisi; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 204-206.

Ubır Ebiy; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 184-186.

Ubırlı Keyne minen Bahır Kilen; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 200-204.

Unbirinçi Ehmet; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 277-286.

Üç Bülek; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 125-127

Yahşılıkka-Yavızlık; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 203-210.

Yarımca; Günay, Umay (1975), Elazığ Masalları-İnceleme, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları, 282-285.

Yeş Hunarsı; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1976), Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 116-118.

Yitigen Batır; Başkort Halık İcadı, Ekiyetter, (1978), Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti, 128-134.

Yözmi; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1978), İkinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 42-45.

Zekiye ile Mehmet; Şimşek, Esmâ (2001), Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 189-193.

Zölkarney Batır; Tatar Halık İcadı, Ekiyetler, (1977), Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 262-267.

Zümrüdüanka Kuşu; Alptekin, Ali Berat (2002), Taşeli Masalları, Ankara: Akçağ Yayınları, 292-297.

NOTLAR

¹ Olağanüstü varlıklardan dev, ejderha, peri, cüce ve cinler hakkında mitoloji sözlükleri, kitaplar vb.nde yeterli bilgi olduğundan ayrıca izahta bulunulmamıştır. Fakat insan yediği tespit edilen yalmavız (calmavız), ubır, meskey, congalez hakkında kısa açıklamalara yer verilecektir.

² Motif Index'te tespit edilemeyen numaralar yaygın uygulama dikkate alınarak (T) (Türk) ile gösterilmiştir.

KAYNAKLAR

- ALPTEKİN, Ali Berat (2002). **Taşeli Masalları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARENS, W. (1979). **The Man-Eating Myth, Anthropology & Anthropophagy**. New York: Oxford University Press.
- ATNUR, Gülhan (1996). **Ural Batır Destanı Üzerine Bir Araştırma**. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ATNUR, Gülhan (2002). **Başkort ve Tatar Efsaneleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Motif Çalışması**. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Başkort Halık İcadı, Ekiyetter**. (1976). Birinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti.
- Başkort Halık İcadı, Ekiyetter**. (1976). İkinci Kitap, Hzl.: Marat Minhaceddinov, Ehnef Harisov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti.
- Başkort Halık İcadı, Ekiyetter**. (1978). Üçüncü Kitap, Hzl.: Nur Zaripov, Marat Minhaceddinov, Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyeti,
- BAYAT, Fuzuli (2007). **Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana-Umay Paradigmasında İlk Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)**. C:2, İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- BORATAV, Pertev Naili (1997). **100 Soruda Türk Folkloru**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- CAN, Şefik. (1994). **Klasik Yunan Mitolojisi**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2003). **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Da SILVA, Fransisco Vaz (2008). “Cannibalism”, **The Greenwood Ansiclopedia Folktales and Fairy Tales**, Volume 1-3, Westport-Connecticut-London: Greenwood Press.

DUVARCI, Ayşe (2005). “Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar ve Uygulamalar”, **Bilig**, Kış 2005, sayı: 32, 125-144.

“Cannibalism”, **Encyclopedia Britannica**, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/92701/cannibalism> 27.02.2010.

ERGIN, Muharrem (1997). **Dede Korkut Kitabı I, Giriş, Metin, Faksimile**. Ankara: TDK Yayınları.

GOLDBERG, Christine (2005). “Cannibalism-Motif G 10”, **Archetypes and Motifs in Folklore and Literature: A Handbook**. Jane Garry, Hasan M. El-Shamy (Editor), Armonk, New York, USA, M. E. Sharpe, inc. 2005, 227-232, <http://site.ebrary.com/lib/ataturk/Doc?id=10178104&ppg=263> 20.02.2010.

GRAVES, Robert (2004). **Yunan Mitleri**. Çev.: Uğur Akpur, İstanbul: Say Yayınları.

GÜNAY, Umay (1975). **Elazığ Masalları-İnceleme**, Erzurum: Atatürk Üni. Yayınları.

İNAYET, Alimcan (2010). **Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz/Celmoğuz**. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

KARADAVUT, Zekeriya (1992). **Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

MACCULLOCH, J. A. (1910). “Cannibalism”, **Encyclopædia of Religion and Ethics**. Volume III, James Hasting, M. A., D. D. (Editor), Edinburg: T & T Clark, 194-269.

SAKAOĞLU, Saim (2002). **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**. Ankara: Akçağ Yayınları.

SAKAOĞLU, Saim (1980). **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SEYİDOĞLU, Bilge (1975). **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar**. Ankara: Atatürk Üni. Yayını.

THOMPSON, Stith (1955-1958). **Motif Index of Folk-Literature**. 6 C., Blomington, Indiana: Indiana University Press.

ŞİMŞEK, Esmâ (2001). **Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tatar Halk İcadı, Ekiyetler. (1977). Birinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan,

Tatar Halk İcadı, Ekiyetler. (1978). İkinci Kitap, Hzl.: H. H. Gatina, H. H. Yarmi, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1978.

Tatar Mifları-İyeler, İşanular, İrimnar, Fallar, İm-Tomnar, Sınamışlar, Yolalar. (1996). Birinci Kitap, Hzl: Galimcan Gıylmanov, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Tatar Mifları-İyeler, İşanular, İrimnar, Fallar, İm-Tomnar, Sınamışlar, Yolalar. (1999). İkinci Kitap, Hzl: Galimcan Gıylmanov, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YOLCU, Mehmet Ali (2009). “Türk Masallarında İnsan Eti Yeme, Totemizm, Ölüm ve Yeniden Doğma”. **İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı**. (Ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç), İstanbul: Kitabevi, 319-329.